

מנחם - אב

תשעה באב / הרבה תמר דבדבני

חבר שלי,
ביתו חרב
לא בחרב, ברעב
לא בגלל שנאת חיינם
(כי הוא הרי כל-כך אהב)
שפיכות היתה
אך לא של דם.
של עצב שהגיע אל גדותיו.

בבקר יום תשעה באב
אמר ספר דבר באב
והמלים הפכו דמעות

וגם אני בוכה עכשיו

שבת פרשות "מטות ומסעי", א' אב 10.7 – שבת ראש חודש - שבת שנייה מתלתא דפורענותא

ה. בתפילות העמידה במהלך היום ובברכת המזון מוסיפים את ברכת "יעלה ויבוא" לציון ראש החודש. בברכת המזון מוסיפים אף את הבקשה "הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה". בקשה זו נאמרת גם לפני סיום ברכת המזון בקצרה.

ו. לאחר תפילת עמידה אומרים "הלל" בדילוג, עם ברכותיו.

ז. מוציאים שני ספרי תורה. בראשון קוראים לשבעה בפרשות "מטות ומסעי". בספר שני קוראים בענין ראש חודש. מנהג קהילות התנועה: במדבר י', 1-10. מנהג מסורתי במדבר כ"ח, 1-15. אפשר בראש חודש זה גם להסתפק בספר תורה אחד ולגלול אותו בין הקריאה בתורה לבין קריאת המפטיר.

ח. לאחר הקריאה בתורה מכריזים: "חזק חזק ונתחזק" לציון סיום הקריאה בספר במדבר.

ט. מפטירים בירמיהו ב', 4-28 ומוסיפים פרק ג', 4. הפטרה זו היא ההפטרה השנייה של הפטרות הפורענות.

י. מנהג נוסף: כמנהג בני רומא, מפטירים ביהושע י"ט, 51 – כ"א, 3. ההפטרה נבחרה משום שמופיע בה סוף סיפור ההתנחלות והקצאת ערי המקלט, כפי שנזכר גם בפרשות השבוע.

יא. בסוף ההפטרה אפשר להוסיף ישעיהו ס"ו, 23 ("והיה מדי חדש...").

יב. לאחר החזרת ספרי התורה ולפני סיום התפילה ניתן להוסיף זכר למוסף, לפי הנוסח המופיע בתפילת השבת בסידור "העבודה שבלב", או בנוסח המיוחד לראשי חודשים, המופיע במוסף התפילה בסוף האוגדן.

יג. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "דברים". לומדים פרק ב' במסכת אבות.

יד. מראש חודש אב ועד מוצאי צום תשעה באב ממעטים בשמחה. המנהג המסורתי הוא שאין אוכלים בשר ואין שותים יין מראש חודש אב. רבני מר"ם אינם עורכים חופות בימים אלו וקהילות היהדות הרפורמית בישראל אינן עורכות אירועי שמחה וחגיגה, למעט בשבת.

שבת פרשת "דברים", "שבת חזון", ח' מנחם-אב 17.7 – שבת שלישית מתלתא דפורענותא

א. בשחרית קוראים לשבעה ומפטיר בפרשת "דברים". את פסוק 12 בפרק א' קוראים בטעמי מגילת איכה. מפטירים בישעיהו א', 1-27. גם את פסוקי התוכחה והחורבן שבהפטרה נוהגים לקרוא בטעמי איכה. פסוקי התוכחה: פסוקים 2-15, 21-23 (שאר הפסוקים - נוהגים לפי טעמי ההפטרה). מנהג נוסף: ישעיהו א', 1-3 + 10-27.

ב. בשונה ממנהגן לקראת י' בטבת וי"ז בתמוז קהילות ספרד אינן מכריזות על צום ט' באב. ניתן בכל זאת לעשות כן, על מנת לידע את הציבור במועד התענית ובחשיבותה. הנוהגים כן מכריזים אחרי הקריאה בתורה ובהפטרה:

ההכרזה על יום הצום

אחינו בית ישראל שמעו. יום צום החמישי יהיה ביום ראשון. יהפך אותו הקדוש ברוך הוא לששון ולשמחה. כדכתיב: כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה, ולמעדים טובים. והאמת והשלום אהבו: יהי מסדך ה' עלינו. כאשר יחלנו לך: ה' הושיעה. המלך יעננו ביום קראנו:

- ג. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "ואתחנן". לומדים פרק ג' במסכת אבות.
- ד. למרות כובד הראש המסוים הנוהג בשבת זו, אין ממעטים בשמחת השבת ונוהגים בכל מנהגי עונג השבת. כמו כן, אין כל מניעה מלערוך טקסי וחגיגות בר ובת מצווה בבית הכנסת במהלך השבת (זאת בניגוד למוצאי שבת, בו כבר מתחיל יום הצום). את הסעודה המפסקת של צום ט' באב סועדים בתוך השבת ונוהגים בה את כל מנהגי השבת (בגמרא במסכת תענית ניתנת הדוגמה שיכול אדם בסעודה זו לעלות על שולחנו מאכלים כבסעודת שלמה המלך, וזאת בניגוד לסעודת האבלים שנוהגים לאכול בארוחה המפסקת לפני צום ט' באב בימות חול).
- ה. בצאת השבת לא עורכים הבדלה על הכוס. מבדילים באמצעות ברכת "אתה חוננתנו" בתפילת העמידה במוצאי שבת או באמירת הברכה: ... המבדיל בין קודש לחול". לפני קריאת מגילת איכה מדליקים נר ומברכים עליו: "... בורא מאורי האש". את ההבדלה משלימים במוצאי תשעה באב למחרת היום.

צום תשעה באב, יום ראשון, ט' מנחם-אב 18.7

- א. צום ט' באב הוא יום התענית המיוחד השלישי והחשוב ביותר בימי לציון חורבן ירושלים והארץ בידי הבבלים ובידי הרומאים. המשנה במסכת תענית מציינת חמשה אירועים שאירעו ביום קשה זה: הגזירה על דור המדבר שלא יכנסו לארץ, חורבן הבית הראשון והשני, חרישת העיר ירושלים כסמל לחורבנה בידי הרומאים, ונפילתה של ביתר – בירת מרד בר כוכבא.
- ב. צום ט' באב הוא החמור שבין ימי התענית והצום ואיסוריו דומים במלואם לאיסורים החלים ביום הכיפורים. איסור אכילה ושתייה, רחצה, סיכה, נעילת מנעלי עור וקיום יחסי אישות. זמן התענית – משקיעת החמה ועד צאת הכוכבים למחרת. בנוסף קיים איסור הלכתי על אמירת שלום ועל לימוד תורה, למעט בענייני החורבן.
- ג. יש להקפיד להתחיל את תפילות ט' באב ואת העיסוק בענייני היום רק לאחר צאת השבת.
- ד. עם צאת השבת אין עורכים הבדלה על הכוס. מבדילים בעזרת ברכת "אתה חוננתנו" בתפילת העמידה או באמצעות הברכה: "... המבדיל בין קודש לחול". לפני קריאת מגילת איכה נוהגים להדליק נר/נרות ולברך: "... בורא מאורי האש".

ה. לפני תפילת ערבית וקריאת המגילה נוהגים להסיר הפרוכת מארון הקודש או להפכה, וכן להאיר את בית הכנסת בתאורה מועטה. את הפרוכת הופכים לאחר צאת השבת.

ו. מתפללים את תפילות היום בקול נמוך ובשפה רפה. בנוסחי התפילה המסורתיים מוסיפים לתפילת העמידה (אשכנזים וספרדים בשחרית ומנחה, התימנים אף בערבית) את ברכת "עננו". היחיד מוסיף בתפילתו את הברכה כחלק מברכת שומע תפילה. שליח הציבור בחזרתו על התפילה מוסיף את הברכה, כברכה עצמאית נוספת, לאחר ברכת גאולה וקודם ברכת רופא חולי עמו ישראל. בסידור "תפילת האדם" נכלל ברכת "עננו" בתפילות החול.

ז. מוסיפים את ברכת "נחם" בסדר תפילת העמידה לפני חתימתה של ברכת בונה ירושלים וחותרים ב"מנחם ציון ובונה ירושלים". מנהג עדות אשכנז לומר את ברכת נחם בתפילת המנחה בלבד. מנהג יתר העדות לומר את ברכת נחם בכל תפילות היום, וכך גם מנהג קהילות התנועה. בסידור "העבודה שבלב" ובסידור "תפילת האדם" מקראות מיוחדות ליום תשעה באב.

ח. קוראים את מגילת איכה לאחר תפילת עמידה בערבית וכן נוהגים לומר קינות לאחר קריאת המגילה ולאחר תפילת השחרית. מנהג קהילות היהדות המתקדמת לקרוא גם קינות שנתחברו בדורות אחרונים לזכר השואה ובדבר הצורך בתיקון חברתי נוכח עוולות החברה והעולם. נוהגים לקרוא את המגילה ואת הקינות ישובים על הארץ או על כסאות נמוכים באור חלש או לאור נרות.

ט. בתפילת השחרית לא מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין. ההתעטפות בטלית והנחת התפילין נעשות בתפילת המנחה.

י. בתפילת השחרית מעלים שלושה בפרשת "ואתחנן" בדברים ד, 25-40. מפטירים בירמיהו ח, 13 – ט, 23, בניגון איכה.

יא. בתפילת המנחה מעלים שלושה בפרשת "כי תשא" בפסוקים המזכירים את י"ג מידות הרחמים (עליה ראשונה: שמות לב, 11-14; עליה שנייה: שמות לד, 1-3; עליה שלישית: שמות לד, 4-10). נוהגים לפי מסורת אשכנז שבעת הקריאה הציבור כולו אומר את הפסוק: "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך", את י"ג מידות הרחמים, ואת המילים "וסלחת לעוננו ולטאתנו ונחלתנו". לאחר מכן חוזר בעל הקריאה על הפסוקים בטעמים של הימים הנוראים.

יב. עדות ספרד מפטירות בהושע יד, 10-2 ובמיכה ז, 18-20. עדות אשכנז מפטירות בישעיהו נה, 6 – נו, 8. לאחר קריאת ההפטרה מברכים שלוש ברכות: "האל הנאמן", "בונה ירושלים" ו- "מגן דוד"/"משמח ציון בבניה".

יג. בתפילת השחרית אין אומרים את ברכת הכהנים במסגרת חזרת הש"ץ. הברכה נאמרת בתפילת המנחה.

יד. במוצאי תשעה באב משלימים את ההבדלה, באמצעות ברכת פרי הגפן וברכת ההבדלה המלאה. אין מברכים על הבשמים ועל הנר.

טו. בצאת הצום נוהגים לקיים את סדר קידוש הלבנה. ברכת קידוש הלבנה מופיעה בסידור "תפילת האדם".

ט"ז. מנהג רבים בקהילות היהדות המתקדמת ובקהילות נוספות למעט מעט במנהגי האבלות ב-ט' באב בשל הקמתה של מדינת ישראל וקיבוץ הגלויות, ובמקביל להקדיש את היום לעיסוק וחשבון נפש בסוגיות ציבוריות אחדות דמותה ודרכה של החברה הישראלית יש הנוהגים להפסיק את הצום בצהרי תשעה באב ולהימנע ממנהגי האבלות בשעותיו האחרונות של היום. מנהגים אלו מתכתבים עם מנהגי קהילות ספרד והמזרח.

"ומחה יי דמעה מעל כל פנים" – אבלות בתשעה באב

תשעה באב אינו מבטל או דוחה אבלות, אך האבלים רשאים לצאת מביתם לקריאת מגילת איכה בציבור. ניתן לקרוא המגילה והקינות אף בבית האבלים. מנחמים האבלים ומקבלים פני מנחמים בתשעה באב. מביאים את המת לקבורה בתשעה באב ועורכים בו אזכרות שבעה, שלושים וימי שנה.

שבת פרשת "ואתחנן", "שבת נחמו", ט"ו באב, 24.7 - שבת ראשונה משבתות הנחמה

- א. בשחרית קוראים לשבעה ומפטיר בפרשת "ואתחנן". מפטירים בישיבתו מ', 26-1. מנהג נוסף: ישעיהו מ', 16-1. ההפטר נבחרה משום עניני הנחמה המופיעים בה.
- ב. מפאת חשיבותן של עשרת הדברות קוראים את עשרת הדברות מדי שנה, גם ברבות מן הקהילות הקוראות בתורה במחזור קריאה תלת שנתית. הצעה לחלוקת הפרשה לשלוש סדרות הכוללות כולן את קריאת עשרת הדברות מופיעה בסוף אוגדן התפילה.
- ג. אין מחלקים את קריאת עשרת הדברות בין מספר עליות. מקובל לעמוד בעת קריאת עשרת הדברות. מנהג אשכנז לקרוא את הדברות בטעם התחתון, על פיו לא כל דברה נקראת כפסוק בפני עצמו (להבדיל מקריאת הדברות בחג השבועות ב"טעם עליון").
- ד. ביום ט"ו באב נוהגים מקצת מנהגי שמחה. מן הראוי להקדיש יום זה לענייני "אהבת חינוך" וטיפוח סובלנות והידברות. **בסידור "תפילת האדם" מקראות מיוחדים ליום ט"ו באב.**
- ה. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "עקב". לומדים פרק ד' במסכת אבות.

שבת פרשת "עקב", כ"ב מנחם-אב 31.7, - שבת שנייה של שבע דנחמתא

- א. בשחרית קוראים לשבעה ומפטיר בפרשת "עקב". מפטירים בישיבתו מ"ט, 14 - נ"א, 3. מנהג נוסף: ישעיהו מ"ט, 21-14, נ', 3-1. גם הפטרה זו נבחרה משום היותה נבואת נחמה, כנהוג בין ט' באב לראש השנה.
- ב. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "ראה". לומדים פרק ה' במסכת אבות.

שבת פרשת "ראה", כ"ט מנחם-אב 7.8 – שבת שלישית של שבע דנחמתא – שבת מברכין אלול

- א. בשחרית קוראים לשבעה ומפטיר בפרשת "ראה". מפטירים בהפטרות הנחמה השלישית בישעיהו נ"ד, 11 – נ"ה, 5.
- ב. מוסיפים בסוף ההפטרה את הפסוק הראשון בהפטרות מחר חודש, שמואל א' כ', 18.
- ג. לאחר הכנסת ספר התורה להיכל מברכים את חודש אלול ומכריזים על ראש חודש אלול, שיחול בימים ראשון ושני.
- ד. במנחה קוראים לשלושה מתוך פרשת "שופטים". לומדים פרק ו' במסכת אבות.

א' דראש חודש אלול, יום ראשון, ל' מנחם-אב, 8.8

- א. בתפילות העמידה במהלך היום ובברכת המזון מוסיפים את ברכת "יעלה ויבוא". בברכת המזון מוסיפים גם את הבקשה "הרחמן הוא יחדש עלינו את החודש הזה לטובה ולברכה". בקשה זו נאמרת גם לפני סיום ברכת המזון בקצרה.
- ב. נוהגים לשלב בתפילה את מזמור תהילים ק"ד: "ברכי נפשי", הנחשב כשיר של יום של ראשי חודשים. ניתן לשלב את פרק התהילים בסדר פסוקי דזמרה, לאחר אמירת ה"הלל" או בסיום קריאת התורה. **המזמור מופיע בסידור "תפילת האדם" בפרק "שיר של יום" בתפילת השחרית.**
- ג. אין אומרים בראש חודש תחנון. (סדר התחנון נכלל בסידור תפילת האדם).
- ד. לאחר תפילת עמידה אומרים "הלל" בדילוג, עם ברכותיו.
- ה. מוציאים ספר תורה. מעלים ארבעה עולים לתורה וקוראים בעניין ראש החודש. מנהג קהילות התנועה לקרוא בפרשת "בהעלותך" בספר במדבר את פסוקי התרועה בראשי החודשים (עלייה ראשונה: במדבר י', 1-3; עלייה שנייה: 4-6; עלייה שלישית, 7-10; עלייה רביעית חוזרים על העלייה השלישית). המנהג המסורתי: קורבנות ראש החודש מתוך פרשת "פנחס" שבספר במדבר (עלייה 1: במדבר כ"ח, 1-3; עלייה 2: 4-8; עלייה 3: 6-10; עלייה 4: 11-15).
- ו. לאחר החזרת ספר התורה ולפני סיום התפילה ניתן להוסיף זכר למוסף לפי הנוסח המופיע בתפילת השבת בסידור "העבודה שבלב", או בנוסח המיוחד לראשי חודשים המופיע בסידור "תפילת האדם". בסידור זה נכלל גם סדר מלא של תפילת מוסף לראשי חודשים.
- ז. המניחים תפילין יחלצו אותם לפני אמירת מוסף / זכר למוסף.
- ח. בחלק מקהילות ישראל התפתחו בראשי חודשים מנהגי תפילה והתכנסות מיוחדים לנשים. בחלק מקהילות התנועה נוהגים לקיים אירועי לימוד ותפילה מיוחדים ברוח זו.

